

ETNOLOGIJA V OSNOVNI ŠOLI¹

Pregledni znanstveni članek | 1.02

Izveček: Med izbirnimi predmeti, ki jih lahko osnovne šole ponudijo v zadnjem triletju izobraževanja, je tudi etnologija. Do šolskega leta 2007/2008 je število šol, ki so izvajale ta predmet, naraščalo, v šolskem letu 2014/2015 pa je etnologijo poslušalo le še 25 učencev. Prispevek skuša prikazati stanje izbirnega predmeta Etnologija v osnovni šoli in vlogo etnoloških in antropoloških vsebin v sodobnem osnovnošolskem predmetniku.

Gljučne besede: etnologija v osnovni šoli, izbirni predmet, medpredmetne povezave, javna etnologija

Abstract: Among the elective classes offered by primary schools in the last triennium of primary education in Slovenia is also ethnology. While until the 2007/2008 school year the number of schools that taught ethnology was on the increase only the total of 25 students attended courses on ethnology in the 2014/2015 school year. The article will analyse this situation and demonstrate the significance of ethnological and anthropological topics in the current elementary school curriculum.

Key words: ethnology in primary school, elective classes, cross-curricular connections, public ethnology

Uvod¹

Zdi se, da se je redko kateri etnolog in kulturni antropolog že srečal z etnološko didaktiko ali celo etnologijo v (osnovnem) šolstvu. Etnologija kot samostojna znanstvena veda namreč v šolstvu močno zaostaja za drugimi družboslovnimi in humanističnimi predmeti, pa tudi za nekaterimi za osnovno šolo zasnovanimi predmeti,² ki že uveljavljene predmetne vsebine še dodatno razširjajo in dopolnjujejo ter tako širijo svoja področja. Širok izbor izbirnih predmetov za osnovnošolce nikakor ni slab, opozoriti pa želim, da bi etnologi morali več storiti za razvoj didaktike svojega področja in zgodnejše seznanjanje otrok in mladine s to temeljno znanstveno disciplino in njenimi spoznanji.

Čeprav se o etnologiji in mladih pri nas po malem piše že od uveljavitve vede kot znanstvene discipline na univerzi (glej na primer Murko 1962; Novak 1960: 6), je prispevkov o etnološki didaktiki relativno malo. Predmet Etnološka didaktika je bil na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo sicer zasnovan že pred leti, a se danes ne izvaja; mladi etnologi takšnih ali drugačnih možnosti za delo z mladimi ne poznajo dobro, jih nimajo oziroma si jih ne ustvarijo. Kljub temu pa resnica ni tako črno-bela, saj sta se pred kratkim na primer zgodila dva etnološko in kulturnoantropološko obarvana projekta za mlade, Kulturni šok? in Sodobne Kulture.³

Etnologija v osnovni šoli

Prva opomba v *Glasniku Slovenskega etnografskega društva* o etnologiji v šoli je bila objavljena v četrti številki prvega letnika kot odgovor na bralčevo vprašanje: »Ali bi ne bilo prav, ko bi tudi v naših šolah, zlasti na učiteljski, mladina kaj zvedela o folklori?« Iz odgovora izvemo, da »(p)o sedanjem učnem načrtu izvejo dijaki v 5. gimn. razredu glavne stvari o ljudskem pesništvu. Spoznavanje ostalih področij folkloze je prepuščeno profesorjevi razgledanosti in naključju. [...] Poznavanje ljudske kulture sodi po našem v železni inventar, ki bi ga moral(a) mlad(a) učitelj(ica) odnesti s seboj na deželo« (B. n. a. 1957: 23).

Niko Kuret je ob tedanji reformi učiteljskega (s štiriletnega je to prešlo na petletno šolanje) premleval možnost, da se v zadnja dva letnika, v katerih je predvidena »prostovoljna 'specializacija' posameznikov za bodoče izvenšolsko delo«, uvrsti tudi etnologija, po njegovih besedah torej »ljudska kultura«, »folklor« in »etnografija« (1954: 19–20). Avtor navaja številne predloge za izobraževanje in hkrati zariše idealno sodelovanje učiteljev z etnološkimi raziskovalnimi ustanovami.⁴

Eden prvih, ki je razmišljal o samostojnem predmetu, posvečenemu narodopisju, je bil Tone Ljubič. Z idejo o »posebnem učnem predmetu« zaključil prispevek v *Glasniku* iz leta 1960, v katerem ob »obči reformi šolstva« razmišlja o prisotnosti narodopisja v osnovni šoli in možnih pristopih k tovrstnim učnim vsebinam (1960/61: 17). Ljubič zapiše, da je »za to najprimernejši pisani svet likovnega usmerjanja ljudskih množic, od koder ni pozneje težko pristopiti k prvinam duhovnega sveta.« Pripomni, da bi bila zelo hvaležna tovrstna »tvarina tudi ljudski pesniško-glasbeni ustvarjalni

1 Članek je razširjena seminarska naloga, ki je nastala pod mentorstvom doc. dr. Mateje Habinc. Za pomoč pri pripravi članka se zahvaljujem tudi uredniku.

2 Mišljeni so predmeti, ki slonijo na temeljnih znanstvenih disciplinah.

3 Projekt Kulturni šok? (2014–2015) je obsegal cikel 12 delavnic po dve uri, Sodobne Kulture (2014) pa celotedenske delavnice in samostojno delo o kritični umetnosti in antropologiji v sodobni družbi pod vodstvom mentorjev ter zaključni simpozij. Oba sta nastala v Društvu Kula, pripravili in skoraj v celoti izvedli pa so ju Janja Štefanič, Nika Nikolič in Blaž Bajič (slednji mi je tudi posredoval podatke o projektih).

4 Glede na njegov način pisanja bi bralec lahko upravičeno pomislil, da gre Kuretu morda celo bolj za zbiranje gradiva, kot izobraževanje mladine.

* Matevž Remškar, dipl. etn. in kult. antr., dipl. um. zg., mag. štud., Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za umetnostno zgodovino, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana; matevz.remskar@gmail.com.

svet« (Ljubič 1960/61: 17). V 60. letih 20. stoletja je bilo v *Glasniku* objavljenih tudi več krajših poročil o zbiranju »ljudske kulture« v različnih etnografskih in narodopisnih kroških (glej na primer Dolenc 1960/61; Eler 1959/60; Kotnik 1960/61).

Marija Stanonik v svojem članku iz leta 1993 opaza, da je v 60. letih zagnanost za povezovanje šol in etnologije uplahnila,⁵ a pravi, da so to tudi opazili v vodstvu Slovenskega etnografskega društva: »Odbor društva je zato sklenil zbuditi zanimanje za etnologijo pri njih [mladih učiteljih] s kratkim tečajem« (Stanonik 1993: 47). Ponudbo za tečaj so poslali na vodstva pedagoških gimnazij, »simptomatično« pa so jo ugodno sprejeli na gimnazijah, kjer so se predhodno že zanimalo za etnologijo: Celje, Ljubljana, Novo mesto in Tolmin (Stanonik 1993: 47).

Leta 1978 se je za približanje etnologije mladim zgodil pomemben projekt; Oddelek je namreč na gibanje Znanost mladini naslovil pobudo za etnološko projektno raziskovanje mladih. V Knjižnici Glasnika SED je nato leta 1982 izšel zbornik *Na poti k etnologiji: zbornik raziskovalnih nalog srednješolcev v gibanju »Znanost mladini« v letih 1978–1981* (Bogataj 1982). V zgodnjih 80. letih se začne resneje razmišljati o uvedbi etnologije v osnovnošolske predmetnike (Muršič 2005: 47), pobudo pa je znova prevzelo Slovensko etnološko društvo, ki je v Topolšici leta 1992 o tem organiziralo tudi srečanje.

Dve leti pozneje je »Slovensko etnološko društvo [...] v Cankarjevem domu v Ljubljani pripravilo tridnevno posvetovanje Etnologija v osnovni šoli« (Ramšak 1994a: 1). Mojca Ramšak tako začne uvodnik v tematsko številko *Glasnika*, ki je bila namenjena prav besedilom o etnologiji v osnovni šoli. Izpostavljam le nekaj tez, ki jih je takratna predsednica Slovenskega etnološkega društva Mira Omerzel navedla v svojem uvodnem nagovoru 19. septembra 1994 v Cankarjevem domu. Menim, da dovolj celovito in obsežno zajamejo najpomembnejša dejstva, ki kličejo k etnološkim vsebinam v osnovnih šolah. Med razlogi za večjo vlogo etnologije v osnovni šoli med drugim navaja: pomanjkanje spoznavanja narodne identitete in izročila ter narodopisne vednosti; spoznavanje sebe ob primerjavi z drugačno bitjo; oblikovanje jasnejše podobe sveta; etnološka vednost je lahko zdravilo proti procesu uniformiranja in posploševanja (Omerzel Terlep 1994: 2).

Obetaven začetek novega (pod)poglavja v slovenski etnologiji? Ideja za posvetovanje, pravzaprav cikel njih, naj bi v društvu zorela več kot eno leto. Namen je bil predvsem šolnikom predstaviti našo vedo in vpeljati učitelje mentorje osnovnošolskih raziskovalnih nalog v metodologijo etnografije. »Akcija je namenjena seznanjanju, dopolnjevanju [...] etnoloških znanj osnovnošolskih učiteljev« (Ramšak 1994b: 59). Sklenili so, da bodo delavnice in predavanja namenjena predvsem vnašanju etnoloških in domoznanskih vsebin v že obstoječe predmete (Ramšak 1994a: 1), predvsem tiste, ki

so bili do tedaj prezrti. Šlo naj bi za »neformalno uvajanje etnologije v osnovne šole« (Ramšak 1994b: 59), za kar naj bi bilo tedaj veliko zanimanja. Nenavadno ugoden pa je bil čas posvetovanja: »Ob sedANJI reformi osnovnega šolstva pa bi lahko pedagogi svetovalci in drugi strokovnjaki pomislili tudi na nov predmet – etnologijo« (Ramšak 1994a: 1). Kljub temu nihče ni zares verjel na uvajanje etnologije kot samostojnega predmeta v šole, saj takrat še nihče ni vedel, da bo že čez nekaj let mogoče predpisovati izbirne predmete. Podobne delavnice so znova organizirali leta 1997.

V Sloveniji je bilo to obdobje velikih sprememb v osnovnem (in srednjem) šolstvu. Leta 1998 so bili v osnovno šolanje vključeni t. i. obvezni izbirni predmeti, med katere je prišla tudi etnologija, in to kar v dveh različicah. In tako se je stroka v osnovni šoli uveljavila še nekoliko globlje, kot so si leta 1994 drznili ciljati. Od leta 1997 je Janez Bogataj z manjšo skupino sodelavcev organiziral serijo seminarjev za učitelje, skupaj z Vitom Hazlerjem in drugimi pa sodeloval pri nastanku učbenikov za predmet Družba (glej Bogataj idr. 2000, 2001).

Izbirna predmeta

Med mnogimi izbirnimi predmeti, ki jih lahko ponudijo osnovne šole v zadnjem triletju izobraževanja, se torej pojavi tudi etnologija. Prvič sta se predmeta Srečanja s kulturami in načini življenja ter Sodobnost z razsežnostmi dediščine izvajala v šolskem letu 2003/2004. To leto so izbirna predmeta izvajale štiri šole (če so na kateri izmed šol izvajali oba predmeta, žal nimam podatka). Skupaj se je torej v šolskem letu 2003/2004 o etnologiji učilo 85 učencev. Največ slušateljev etnoloških predmetov je bilo v šolskem letu 2007/2008, ko je oba predmeta skupaj izbralo kar 527 učencev. Število je nato začelo upadati in v šolskem letu 2014/2015 se predmet Sodobnost z razsežnostmi dediščine ni izvajal nikjer več, Srečanja s kulturami pa na treh šolah, kjer je bilo slušateljev skupaj komaj 26 (glej Tabela 1).⁶

Izbirna predmeta sta bila sicer zastavljena na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo, avtorja učnih načrtov, ki sta (bila) v veljavi ob pisanju tega prispevka, pa sta Janez Bogataj in Vito Hazler (načrta torej nista nastajala kot oddelčni projekt, ampak v domeni omenjenih avtorjev). Zamišljena sta bila dva različna učna načrta, prvi za osmi in drugi za deveti razred – drugi je prvega nadgrajeval, čeprav so osnovne šole lahko oba ponudile učencem v kateremkoli razredu. Tu se morda prvič pokaže nedorečenost predmetov.

Učna načrta sta bila široko zasnovana in v zasnovi temeljita predvsem na etnološki sistematiki.

Glavni poudarek in namen predmeta [Srečanja s kulturami in načini življenja ter Sodobnost z razsežnostmi dediščine] je v poznavanju kulturnih oblik (struktur) in vsakdanjega

⁵ Čeprav etnologi in antropologi nikoli zares ne prenehajo po malem opozarjati na pomembnost povezovanja z mladimi (glej na primer B. n. a. 1968; Škerlj 1963: 302–303).

⁶ Podatke mi je posredovala Vilma Brodnik z Zavoda za šolstvo, pridobila pa jih je od Ministrstva za znanost, šolstvo in šport Republike Slovenije. Podatka, na katerih šolah predmeta izvajajo, žal nimajo oziroma ga naj ne bi imeli, med bolj dejavnimi pa je bila dolgo časa na primer Osnovna šola Log - Dragomer (glej Čehovin Kavčič 2007).

PREDMET V ŠOLSKEM LETU	ŠT. ŠOL	ŠT. UČENCEV
2003/04		
Sodobnost z razsežnostmi dediščine	3	70
Srečanja s kulturami in načini življenja	1	15
2004/05		
Sodobnost z razsežnostmi dediščine	6	121
Srečanja s kulturami in načini življenja	5	125
2005/06		
Sodobnost z razsežnostmi dediščine	9	179
Srečanja s kulturami in načini življenja	8	173
2006/07		
Sodobnost z razsežnostmi dediščine	8	141
Srečanja s kulturami in načini življenja	11	258
2007/08		
Sodobnost z razsežnostmi dediščine	10	265
Srečanja s kulturami in načini življenja	11	262
2008/09		
Sodobnost z razsežnostmi dediščine	5	53
Srečanja s kulturami in načini življenja	5	63
2009/10		
Sodobnost z razsežnostmi dediščine	5	69
Srečanja s kulturami in načini življenja	6	77
2010/11		
Sodobnost z razsežnostmi dediščine	2	22
Srečanja s kulturami in načini življenja	7	83
2011/12		
Sodobnost z razsežnostmi dediščine	3	42
Srečanja s kulturami in načini življenja	6	92
2012/13		
Sodobnost z razsežnostmi dediščine	1	9
Srečanja s kulturami in načini življenja	6	51
2013/14		
Sodobnost z razsežnostmi dediščine	2	24
Srečanja s kulturami in načini življenja	6	55
2014/15		
Srečanja s kulturami in načini življenja	3	26

Tabela 1: Izvajanje izbirnih predmetov v osnovnih šolah.
Vir: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport RS.

načina življenja. [...] Temelj je v poznavanju kulturnih oblik v domačem kulturnem okolju, primerjalno pa na celotnem slovenskem etničnem ozemlju ter tudi pri drugih narodih in ljudstvih. Predmet tako spodbuja mladega človeka k razvoju razumevanja družbenih pojavov. (Bogataj in Hazler 1998: 2)

Izbirni predmet Etnologija – načini življenja in kulture⁷ najprej predstavlja temeljna vprašanja etnološke vede oziroma vprašanja o dediščini in načinih življenja. Učence seznanja s temeljnimi pojmi, kot so kultura, dediščina, identiteta, pa tudi narod, ljudstvo, ljudsko, in z načini raziskovanja dediščine in njenega ohranjanja (Bogataj in Hazler 1998: 5). Pri predmetu Dediščina in način življenja pa učenci in učence »na osnovi pridobljenega temeljnega znanja v 8. razredu podrobno spoznavajo posamezne sestavine načina življenja« (Bogataj in Hazler 1998: 5). To jim omogoča razumevanje različnosti med ljudmi in vzročne povezanosti kulturnih pojavov ter krepí pozitivni odnos do njih (Bogataj in Hazler 1998). Gre torej za hiter pregled ključnih tematik v vedi, ki učitelju dopušča bolj ali manj poglobljeno obravnavo, pri čemer ni geografsko in zgodovinsko omejen. Vendar pa učni načrti, ki so lovili odlično priložnost za vključitev v osnovnošolski predmetnik, dolgo časa niso bili dovolj dorečeni, na usposabljanja učiteljev, ki so jih izvedli na začetku, pa se je kmalu pozabilo. Trenutno je v pripravi prenovljen in posodobljen učni načrt.⁸

Položaj etnologije v osnovni šoli danes

Med pisanjem prispevka sem se večkrat zatekel k pravilniku o izobrazbi učiteljev in drugih strokovnih delavcev v izobraževalnem programu osnovne šole (Spletni vir 1), ki pa so ga ravno takrat spremenili. Spremembe so 8. oktobra 2015 objavili v *Uradnem listu* RS št. 75/15. Zmede s poimenovanji obeh predmetov, ki je vladala na različnih spretnih straneh Zavoda za šolstvo, sicer ni več, so pa oba predmeta očitno združili in namesto dveh sedaj učenci lahko izberejo samo en predmet, to je Etnologija – dediščina in način življenja. Novega učnega načrta sicer še niso objavili.⁹ Predmet Etnologija – dediščina in način življenja lahko poučujejo etnologi in kulturni antropologi, po 5. členu *Pravilnika o smeri izobrazbe strokovnih delavcev v devetletni osnovni šoli* (člena 1.2.21, 1.2.22) (Spletni vir 1) pa ga lahko poučuje tudi, kdor je končal univerzitetni študijski program geografije, pedagogike, sociologije, umetnostne zgodovine ali zgodovine. Etnologijo lahko uči tudi, kdor je končal (bo-

7 Poimenovanje predmetov je v različnih virih različno. Pojavijo se imena Sodobnost z razsežnostmi dediščine, Srečanja s kulturami, Etnologija – način življenja in kulture ter Dediščina in način življenja.

8 Med pisanjem prispevka so se učni načrti prenavljali, pri tem pa sodelujejo Vilma Brodnik, Vito Hazler in Janez Bogataj. Upam si trditi, da bosta prenovljena učna načrta preglednejša.

9 Zaradi dolgotrajnih postopkov na ministrstvu (za potrditev prejšnjih učnih načrtov so potrebovali štiri leta) ne moremo predvideti, kaj se bo zgodilo naslednje šolsko leto. V letu 2015/16 se po besedah Vilme Brodnik še lahko poučujeta oba, Dediščina in način življenja ter Sodobnost z razsežnostmi dediščine.

lonjski) magistrski študijski program druge stopnje antropologija, geografija, pedagogika, sociologija, sociologija – sociologija vsakdanjega življenja, sociologija – upravljanje človeških virov in znanja, pedagogika, umetnostna zgodovina ali zgodovina.

Razumljivo je, da določeni osnovnošolski predmet lahko učijo profesorji različnih ved, čeprav je pri temeljnih znanstvenih disciplinah to manj pogosto: zgodovino pač uči zgodovinar/ka, geografijo geograf/inja itn. Morda se motim, a sodim, da je to »recept« za napačno prikazovanje načina življenja in ohranjanje družbenih mitov v slovenskih družboslovnih in humanističnih znanostih, hkrati in predvsem pa ustvarjanje napačne predstave o tem, kaj etnologija sploh je. Predvidevamo lahko, da je v šolah zaposlenih malo etnologov – največkrat so to učitelji, ki so etnologijo študirali ob predmetu, ki je v rednem predmetniku osnovnih šol. Zato se poučevanje dovoljuje tudi učiteljem iz drugih strok, ki naj bi bile blizu etnologiji, dobro pa bi bilo, če bi bilo zanje obvezno krajše izobraževanje o etnologiji. Saj kot pravi Rajko Muršič: »Z napačnimi izobraževalnimi pristopi se nam lahko zgodi, da bomo z najboljšimi nameni naredili nepopravljivo škodo« (2006: 77).

V predmetniku osnovnih šol so tudi številni tematski predmeti (govorim le o družboslovnih in humanističnih predmetih), ki so zmes različnih ved, kot sta na primer Državljska vzgoja in etika ali pa Romska kultura, drugi predmeti pa izhajajo neposredno iz matičnih ved. Naj omenim nekaj predmetov, ki jih etnologi in kulturni antropologi ne morejo poučevati, lahko pa jih poučuje veliko drugih učiteljev družboslovnih ali humanističnih predmetov v osnovni šoli, predvsem zgodovinarji, pa tudi sociologi, umetnostni zgodovinarji in še nekateri drugi. To so: Filozofija za otroke, Umetnostna zgodovina, Verstva in etika, Retorika, Državljska kultura. Prav tako etnologi ne morejo poučevati obveznega predmeta Državljska in domovinska vzgoja in etika, ki ga lahko poučuje, kdor je končal dvopredmetni univerzitetni študijski program filozofije, geografije, politologije, sociologije, teologije ali zgodovine ali pa magistrski študijski program druge stopnje filozofija, geografija, sociologija, politologija – svetovne študije, politologija – politična teorija, sociologija – sociologija vsakdanjega življenja, sociologija – upravljanje človeških virov in znanja, teologija ali zgodovina.

Prepričan sem, da bi lahko etnolog in kulturni antropolog enako zanesljivo, vsestransko in ustrezno predstavil vsebine pri vsaj večini zgoraj omenjenih predmetov. Nekatero predmete pa lahko poučujejo tudi antropologi,¹⁰ med njimi na primer Turistično vzgojo, Vzgojo za medije in Romsko kulturo.

Etnološke vsebine v osnovnošolskem predmetniku – nekaj pripomb

Etnološke tematike, še posebej tiste, ki zadevajo poznavanje lastnega kraja, so v petdesetih letih 20. stoletja vsebovali učni načrti predmeta domoznanstvo, vključevali so jih tudi v druge predmete, na primer pri glasbenem pouku, slovenščini, spoznavanju (narave in) družbe ter pozneje pri zgodovini in zemljepisu. Danes so učni načrti polni etnoloških vsebin (glej Ocvirk 2014), kar je le eden od pokazateljev pomembnosti tovrstnih tematik.

Pri geografiji se tako od sedmega do devetega razreda zvrstijo vsebine, ki obravnavajo prebivalstvo vsake celine, podrobneje pa seveda prebivalstvo Slovenije (tudi notranje preseljevanje, turizem, gospodarstvo nasploh) (Kolnik idr. 2011). Pri slovenščini (upoštevam le tretje triletje) bi opozoril na filološke in folkloristične vsebine (predvsem v sedmem razredu), na primer poznavanje basni, bajke, ustnega izročila nasploh (ki naj bi ga učenci tudi skupinsko zbirali) in »fantastične proze« (Jezeršek Poznanovič 2011). Poleg obveznih predmetov so tu še izbirni: med mnogimi, ki vsebujejo etnološke tematike, bi izpostavil umetnostno zgodovino, katere predmet preučevanja so v svoje raziskave v preteklosti pogosto vključevali tudi etnologi. Predmet se imenuje Umetnostna zgodovina – življenje, upodobljeno v umetnosti. Že iz naslova lahko razberemo, da gre v osnovi za likovno umetnost kot vir za poznavanje preteklega življenja ljudi. Naj namesto konkretnih vsebin in ciljev navedem zgolj odstavek iz učnega načrta:

Umetnostna zgodovina je po svoji naravi tesno povezana s številnimi drugimi predmeti in znanjem, ki je tudi sestavina drugih predmetov (npr. filozofija, sociologija). Velik del umetnostnozgodovinskih vsebin se zliva v eno s področji arheologije in etnologije in ju v delu predlaganih vsebin tudi zastopa. (Golob idr. 2002: 15)

Vidimo torej, kakšen pomen ima etnologija pravzaprav že v osnovnih šolah in kako blizu so etnologija in etnološke teme učencem šestega, sedmega, osmega in devetega razreda. Z redkimi izjemami šol, kjer etnologijo ponujajo kot izbirni predmet, pa učenci v devetih letih samega izraz etnologija (kaj šele kulturna antropologija) morda sploh ne slišijo.

Ob tej razpravi pa je treba še posebej pregledati učni načrt »sestrske vede« zgodovine, v katerem je vse več etnoloških tematik. Največ vsebin, povezanih z načinom življenja in kulturno dediščino, je v učnem načrtu za šesti razred, med obveznimi vsebinami v poznejših razredih pa jih je nekoliko manj.

Med splošnimi cilji predmeta zgodovina so izrazito etnološki naslednji:

- izgrajevati, poglobljati in razširjati znanje o vsakdanjem življenju;
- prek stikov z učenci iz Slovenije in tujine primerjati različne načine življenja;

¹⁰ Navajam antropologijo, saj Pravilnik med možnimi pridobljenimi izobrazbami za poučevanje določenih predmetov dosledno navaja univerzitetno diplomu iz etnologije in kulturne antropologije, za drugo bolonjsko stopnjo pa navaja le magisterij iz antropologije, čemur pa bi načeloma morala ustrezati tudi izobrazba, pridobljena na Univerzi v Ljubljani, torej iz etnologije in kulturne antropologije.

- poudariti pomen pozitivnih kulturnih vplivov v slovenskem narodu in stikov s sosednjimi narodi;
- na primerih iz krajevne zgodovine presojati pomen ohranjanja in varovanja kulturne dediščine ter razviti odgovoren odnos do okolja;
- razvijati sposobnost za razumevanje in spoštovanje različnih kultur, ver, ras in skupnosti (Kunaver 2011: 6).

Med operativnimi cilji in vsebinami ne bom navajal vseh ciljev, temveč le tiste, ki so na prvi pogled najbolj etnološki, predvsem pa bom izpostavil večje tematske sklope, ki so v celoti izrazito etnološki. V šestem razredu je cilj prve obvezne teme, da učenci naštejejo nekaj pomožnih zgodovinskih ved ter sklepajo o njihovem pomenu za zgodovino – povsem odvisno od učitelja je, katere izbere, nedvomno pa bi etnologija morala biti ena od njih, seveda ob razumevanju, da je tudi zgodovina lahko pomožna veda etnologiji. Nato sledi izbirna tema Človek razmišlja, ustvarja, gradi, ki je v veliki meri posvečena stavbarstvu in bivalni kulturi. Četrta izbirna tema je poimenovana Način življenja, govori pa o družini v zgodovini do danes ter življenju v mestu in na podeželju v preteklosti in sodobnosti. Naslednja izbirna tema, Kulturna dediščina, je sicer res lahko raznovrstna, a vsebuje tudi obravnave šeg in navad, domačih obrti, značilnih jedi na Slovenskem itd.

V sedmem razredu, ko učenci kronološko obravnavajo obdobje od prazgodovine do konca srednjega veka, je etnoloških vsebin nekoliko manj. Mednje pa bi lahko šteli celotno izbirno temo Antični vsakdanjik in pa nekatere cilje iz tematskega sklopa Srednji vek, na primer spoznavanje temeljnih značilnosti življenja srednjeveških stanov, življenja na zemljiškem gospodarstvu, kulturni in gospodarski pomen samostanov. Izrazito etnološka je 14. izbirna tema Kulturna podoba neevropskih ljudstev.

V osmem razredu je etnoloških vsebin pri zgodovini kar precej, vključno z oblačilno kulturo. Če navedem le nekatere: učenci pojasnijo, zakaj so se na Slovenskem med kmečkim prebivalstvom pojavile ljudske pobožnosti (čarovništvo itn.); navedejo glavne spremembe, ki jih je francoska revolucija vnesla v življenje ljudi; na primerih sklepajo o vplivu baročne umetnosti na oblačila in bivanjsko kulturo; primerjajo značilnosti in vlogo visoke in ljudske umetnosti. 13. tema, ki je izbirna, je v veliki meri etnološka: obravnava življenje ljudi 19. stoletja. Umetnost v 19. stoletju pa je tema, ki od učencev zahteva, da opišejo umetnostne sloge 19. stoletja in njihov vpliv na oblačenje, notranjo opremo prostorov in gradnjo.

Tudi v devetem razredu je etnologija v predmetu zgodovina občutno prisotna, predvsem pri spoznavanju spreminjanja vsakdanjika v 20. stoletju. Med cilji naj izpostavim: učenci na primerih pojasnijo, kako so se spreminjale življenjske navade prebivalstva, analizirajo vpliv družbenih okoliščin na vsakdanjik, pojasnijo posledice preseljevanj in pojavne oblike stikov med ljudmi različnih kulturnih navad, sklepajo o pomenu migracij za medkulturne stike, navedejo primere, kako je mogoče spodbujati medkulturni dialog.

Naj navedem, da tako ali drugače tudi zgodovinarji sami prepoznajo pomembnost etnoloških tematik za otroke:

Zares ustrezna vzgoja in šola bi morali upoštevati, kultivirati in razvijati vse plasti in plasti človeške narave. [...] Medtem ko otroci doma in v šoli dobijo vsaj znanje o tem, kako komunicirati s soljudmi (čeprav sta pogosto tudi znanje in ta usposobljenost le zelo pomanjkljiva), jim skoraj nihče ne zna pomagati pravilno spoznavati in razumeti samega sebe in drugih. (Potočnik 2009: 132)

Kot še pravi Dragan Potočnik, ko razpravlja o vzgojnih kompetencah pouka zgodovine:

Humanistični ideal se je manifestiral tudi v materialni in duhovni kulturi. Kulturno-zgodovinski ostanki in spomeniki mladega človeka duhovno bogatijo, izobražujejo, utrjujejo njegovo družbeno zavest in ga moralno krepijo. (2009: 25)

Medpredmetne povezave so ena od glavnih prizadevanj sodobnega šolstva, in sicer tako splošnih kot tudi obveznih izbirnih predmetov. Medpredmetno povezovanje tako po obsegu kot tudi po razporeditvi načrtovanih vsebin in ciljev predstavlja pomemben dejavnik pri doseganju višje stopnje znanja (v sklopu posameznih predmetov ali področij). Glede na dejstvo, da je osnovni cilj tudi prenovljenega etnološkega izbirnega predmeta seznanjanje z dediščino in načini življenja,¹¹ so možne povezave s praktično vsemi družboslovnimi in humanističnimi predmeti. Med najbolj priporočljive učni načrti navaja zgodovino, geografijo, slovenski jezik, umetnostno vzgojo, pa tudi ostale obvezne in izbirne predmete. Povezovanje teh predmetov z etnologijo bi znanje in razumevanje učencev nedvomno povečalo in poglobilo ter jih hkrati bolj opremilo za življenje.

Zakaj etnološke vsebine v osnovnih šolah tako ali drugače

V zadnjem delu prispevka bom skušal med argumenti za etnologijo (oziroma več le-te) v osnovni šoli razviti predvsem dva: (1) etnologija lahko s svojim pogledom (marsikje različnim od drugih ved) in spoznanji odlično pripomore k poznavanju lokalnega sveta (v preteklosti in danes); in (2) etnologija lahko pomaga narediti korak dlje k spoznavanju globalnega sveta (v preteklosti in danes). Etnološka znanja so namreč ključna pri poznavanju sebe in »drugih«.

Če želimo utrditi svoje mesto med družboslovnimi (ali, če želite, humanističnimi) vedami, je po mojem prepričanju s seznanjanjem javnosti z etnološko in kulturnoantropološko znanostjo treba začeti že v osnovnošolskem in pozneje srednješolskem izobraževanju. Prav zato je še toliko pomembnejše, da etnologi vemo, v kolikšni meri je etnologija prisotna v osnovni šoli, poznamo današnje stanje na šolah in si prizadevamo za njegovo izboljšanje. Zdi se namreč, da se

¹¹ Čeprav novi učni načrt še ni objavljen, mi je Vito Hazler dovolil pogled v delovno različico, ki temelji na starejši in ohranja njeno rdečo nit.

v javnosti in tudi pri predstavnikih drugih ved kar ne moremo otresti predstave o etnologiji kot »kmetoslovju«, kot vedi o šegah in navadah nepriviligiranih družbenih slojev v preteklosti, množični mediji pa se na etnologijo navadno spomnijo le takrat, kadar je treba povedati kaj o tem ali onem prazniku. Prodornejše akademske vede, kot je na primer sociologija, ki si je že pridobila mesto v srednjih šolah, bodo verjetno v prihodnosti dobile tudi prostor v predmetniku osnovnih šol, naše področje pa bi lahko s širšim predmetom zanimanja prevzele zgodovina in geografija (Muršič 2011: 20), kar se deloma že dogaja. Nikakor ne želim poudarjati, da se druge znanosti lotevajo preveč »naših«, etnoloških tematik; teme o načinih življenja so namreč iz več razlogov in v več pogledih za različne vede izredno pomembne, a prepričan sem, da je etnološki pogled na človeka in družbo prepotrben v splošnem izobraževanju (glej na primer Baskar 2010).

Eden od množice razlogov, zakaj v šole uvedi etnologijo, ki bi ga morala podpreti širša strokovna javnost z zgodovinarji na čelu, je možnost boljšega spoznavanja lokalne zgodovine in lokalnega družbenega okolja, pridobljeno znanje pa bi moralo biti dopolnjeno z integralnim poznavanjem drugih kultur in širšega sveta. Mojca Kukanja Gabrijelčič je ob objavi raziskave *Lokalna zgodovina pri družboslovnih predmetih v osnovni in srednji šoli* (glej Spletni vir 2) sicer zapisala:

Sodobna šola in obširni učni načrti temeljijo na razumevanju in poznavanju večkulturnega evropskega in svetovnega okolja ter družbeno-političnih procesov, ki se odvijajo širom sveta. [...] Učenci spoznavajo različne pojave, znamenitosti, kulturne ostanke in drugo na svetovni in evropski ravni, medtem ko se znamenitosti slovenskega in tudi ožjega domačega kraja ne učijo. (2011: 266)

A njenemu mnenju naj dodam, da bi spoznavanje lokalnega in širšega okolja moralo biti pravzaprav povezano. Učenci namreč »vsrkavajo« kulturo in vrednote prevečkrat zelo etno- in evropocentrično. Sodobno družbeno življenje pa je kompleksno in svet je povezan, zato je mlade mogoče socializirati le z izobraževanjem in seznanjanjem s sodobnimi znanstvenimi spoznanji (Potočnik 2009: 25), ki v primeru etnologije presegajo zamejeno razumevanje lokalnega.

Razvoj učenčeve časovne in prostorske predstave je sicer minimalni standard pouka zgodovine in geografije, a bi ga dosegli hitreje – ob tem pa bi bile predstave zagotovo tudi kakovostnejše – če bi v pouk dodali še etnologijo kot samostojni predmet. Pri pouku geografije na primer učenci spoznajo nekaj značilnosti prebivalcev Azije, Afrike, Avstralije itn., a bi bilo z vzporednim spoznavanjem kultur sveta pri etnologiji znanje učencev lahko neprimerno boljše. Predvsem se mi zdi pomembno izkoreniniti predstave o »primitivnih« ljudstvih brez omike na drugem koncu sveta, prispevati k razumevanju kolonializma in njegovih posledic, opozoriti na (ne)evropocentrične zemljevide itn.¹² Vse to lahko ponudi etnologija.

Tu bi rad opozoril na teze Rajka Muršiča, ki jih je prvič predstavil na posvetu v Topolšici, zapisal pa v že omenjeni številki *Glasnika SED*. Naj naveden četrto tezo, ki pravi:

[V] trenutku, ko vstopamo v Evropo, se nas lotevajo tudi virusi različnih evro-ksenofobij in le antropološko seznanjanje z drugačnostjo lahko omogoča normalne socializacijske ne-ksenofobične učinke. [...] Šele na podlagi antropološke orientacije, v kateri je naša drugačnost – drugačnost naše kulture – vrlina, za katero velja skrbeti in jo poznati, ker je temelj identifikacije v sicer pluralnem svetu različnosti, vendar nujno zunaj delovanja vrednostnih sodb v zvezi z drugimi kulturami, lahko zaokrožimo neki ne zgolj formalni okvir korpusa znanja. (1994b: 51)

Intenzivno izvajanje predmeta Etnologija – dediščina in način življenja bi lahko bil prvi korak k naprednemu sistemu splošnega izobraževanja, za katerega Bojan Baskar trdi, da bi moral v večji meri upoštevati oziroma

v središče humanistične *culture générale* postaviti njeno družboslovno plat, in sicer predvsem tiste družboslovne oziroma družboslovne in naravoslovne vednosti, ki so v zadnjem stoletju izrazito pripomogle k razširjanju vednosti o svetu in so proizvedle odločilna spoznanja o »drugih krajih in drugih ljudeh«. (2010: 107)

Poleg tega je pomembno opažanje, da

drugi kraji niso samo deli sveta zunaj Zahoda, še nedavno imenovani *Tretji svet*. Niti niso samo obrobje, kot je opredeljeno v svetovnosistemski teoriji. Drugi kraji in drugi ljudje so tudi na Zahodu. Ob tem kajpak najprej pomislimo na geografska in socialna obrobja Zahoda, denimo na pavperizirana rudarska območja v Apalačih, na grenlandske Inuite ali na neapeljske slume, v katerih kraljuje *camorra*. (Baskar 2010: 110)

Pri argumentaciji za uvajanje (več) etnologije (naj gre za izbirni predmet ali vsebine, integrirane v druge učne načrte) ne gre izpustiti aktualnega, t. i. kozmopolitnega izobraževanja, ki ga sicer v večji meri povezujejo z sekundarnim in terciarnim izobraževanjem. Po Baskarju v trikotniško strukturo kozmopolitnega kurikula sodijo geografija, antropologija in ekologija, ki so torej ključne vednosti za sodobnega človeka in njegovo delovanje v današnjem svetu (Baskar 2010: 116). V tem pogledu bi etnološka znanja torej otroke obogatila z orodji za »spopad« z v javnosti vse preveč razširjenim obsesivnim verovanjem v nepremostljive kulturne in biološke razlike in entitete, v njihovo pomembnost, »v njihovo moč, v njihovo nespremenljivost, v njihov smisel«, ki ga »zmeraj spremlja tudi obsedenost z mešanjem med rasami (oziroma kulturami). Tako klasični rasisti kakor neorasisti zavračajo idejo univerzalnega človeka« (Baskar 2004: 147).

Sklep

Etnologi torej že vsaj od uveljavitve vede na univerzi razmišljajo tudi o spoznavanju mladih z njihovo disciplino.

12 Glej na primer prispevek Rajka Muršiča (2005) o rasah in rasizmu v geografskih učbenikih.

Storili so že nekaj pomembnih korakov, eden največjih je prav uvedba izbirnega predmeta v osnovne šole. Namesto da bi stroka priložnost zagrabila, izobraževala, spodbujala k izvajanju predmeta, je število šol, ki predmet izvajajo, in število slušateljev strmo padlo. Učni načrti drugih ved in številna spoznanja drugih strok, pedagogov in ne nazadnje, etnologov in kulturnih antropologov kažejo na pomembnost tovrstnih vsebin v procesu izobraževanja.

Menim, da je čas, da se dejavneje posvetimo uvajanju etnologije v osnovni (in srednji) šoli. Ne gre le za večjo kakovost znanja učencev, gre tudi za prepoznavnost naše stroke in njenih spoznanj v javnosti. Predvsem pa gre za danes še kako potrebno izobraževanje o človeku kot kulturnemu bitju, o »nas« in »drugih«, gre za zmanjševanje strahu pred drugačnostjo, zmanjševanje nasilja, za pridobitev zmožnosti kritičnega razmišljanja in lastne presoje, hkrati pa za poznavanje sebe, lastne tradicije, preteklosti ter ožjega in širšega okolja.

Literatura

- B. n. a.: Folklor in naše šole. *Glasnik SED* 1 (4), 1957, 23.
- B. n. a.: Enodnevni etnografski tečaj za učiteljsčnike. *Glasnik SED* 9 (2), 1968, 4–5.
- BASKAR, Bojan: Rasizem, neorasizem, antirasizem: Dvojni esej o tranzitivnosti navidezno protislovnih pojmov. *Časopis za kritiko znanosti* 32 (217–218), 2004, 26–149.
- BASKAR, Bojan: Splošna izobrazba kot kozmopolitski projekt. *Sodobna pedagogika* 61 (4), 2010, 106–117.
- BOGATAJ, Janez (ur.): *Na poti k etnologiji: Zbornik raziskovalnih nalog srednješolcev v gibanju »Znanost mladini« v letih 1978–1981*. Ljubljana: Republiški koordinacijski odbor Gibanja »Znanost mladini« in Oddelek za etnologijo Filozofske fakultete, 1982.
- BOGATAJ, Janez in Vito Hazler: *Etnologija – dediščina in način življenja: Predlog učnega načrta za izbirni predmet v 8. in 9. razredu*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, 1998.
- BOGATAJ, Janez idr.: *Z družbo v družbo: 4. učbenik za spoznavanje družbe za 4. razred osnovne šole*. Ljubljana: Rokus, 2000.
- BOGATAJ, Janez idr.: *Z družbo v družbo: 5. učbenik za spoznavanje družbe za 5. razred osnovne šole*. Ljubljana: Rokus, 2001.
- DOLENC, Janez: »Nesrečna nevesta« s Strmeča. *Glasnik SED* 3 (3–4), 1960/61, 20.
- ČEHOVIN KAVČIČ, Mojca: Izbirni predmet: Sodobnosti z razsežnostmi dediščine. *Didakta* 106/107, 2007, 71–74.
- ELER: Narodopisni krožek na I. osnovni šoli v Novem mestu. *Glasnik SED* 2 (2), 1959/60, 15.
- GOLOB, Nataša idr.: *Učni načrt: Izbirni predmet: Program osnovnošolskega izobraževanja: Umetnostna zgodovina: Kaj nam govorijo umetnine, življenje upodobljeno v umetnosti, oblika in slog*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport RS in Zavod RS za šolstvo, 2002.
- JEZERŠEK POZNANOVIČ, Mojca: *Učni načrt: Program osnovna šola: Slovenščina*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport RS in Zavod RS za šolstvo, 2011.
- KOLNIK, Karmen idr.: *Učni načrt: Program osnovna šola: Geografija*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport RS in Zavod RS za šolstvo, 2011.
- KOTNIK, Stanko: Srečanja z etnografijo. *Glasnik SED* 3 (3–4), 1960/61, 20.
- KUKANJA GABRIJELČIČ, Mojca: Lokalna zgodovina pri družboslovnih predmetih v osnovni in srednji šoli. V: Danijela Trškan (ur.), *Trojarjev zbornik*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2011, 225–231.
- KUNAVER, Vojko: *Učni načrt: Program osnovna šola: Zgodovina*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport RS in Zavod RS za šolstvo, 2011.
- KURET, Niko: Ljudska kultura in učiteljstvo. *Naši razgledi*, 6. 2. 1954, 19–20.
- LJUBIČ, Tone: Narodopisni krožek na naši šoli. *Glasnik SED* 3 (1), 1960/61, 17.
- MURKO, Matija: Nauki za Slovence: Iz poročila »Narodopisna razstava češkoslovsanska v Pragi leta 1895«. V: *Izbrano delo*. Ljubljana: Slovenska matica, 1962, 215–220.
- MURŠIČ, Rajko: Besedilo o etnologiji v osnovni šoli v popotnico. *Glasnik SED* 34 (4), 1994a, 1.
- MURŠIČ, Rajko: Teze za etnologijo v šolah. *Glasnik SED* 34 (4), 1994b, 51.
- MURŠIČ, Rajko: The colourful discourse of the geographic Other: On race and racism in general education (Slovenian example). V: Peter Skalník (ur.), *Anthropology of Europe: Teaching and research*. Praga: Set Out, 2005, 37–50.
- MURŠIČ, Rajko: Etnologija za šolo, šola za »narod« in »slovenstvo« za svet. V: Božidar Založnik (ur.), *Slovensko šolstvo*. Nova Gorica: Educa in Melior, 2006, 73–81.
- MURŠIČ, Rajko: *Metodologija preučevanja načinov življenja: Temelji raziskovalnega dela v etnologiji in kulturni antropologiji*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2011.
- NOVAK, Vilko: *Slovenska ljudska kultura*. Ljubljana: DZS, 1960.
- OCVIRK, Matej: Etnologija kot izbirni osnovnošolski predmet in interpretacija dediščine v osnovni šoli. V: Tatjana Dolžan Eržen idr. (ur.), *Interpretacija dediščine*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 2014, 255–270.
- OMERZEL TERLEP, Mira: Zakaj etnologija v pedagoškem procesu. *Glasnik SED* 34 (4), 1994, 2.
- POTOČNIK, Dragan: *Zgodovina, učiteljica življenja*. Maribor: Pivec, 2009.
- RAMŠAK, Mojca: Tematska številka Glasnika SED – Etnologija v osnovni šoli. *Glasnik SED* 34 (4), 1994a, 1.
- RAMŠAK, Mojca: Etnologija v osnovni šoli. *Glasnik SED* 34 (1–2), 1994b, 59–63.
- STANONIK, Marija: Etnologija v šoli – v preteklosti in v prihodnje. *Glasnik SED* 33 (1), 1993, 42–51.
- ŠKERLJ, Božo: *Misleči dvonožec*. Ljubljana Mladinska knjiga, 1963.

Spletna vira

Spletni vir 1: Pravilnik o smeri izobrazbe strokovnih delavcev v devetletni osnovni šoli; <http://www.uradni-list.si/1/content?id=18906>, 16. 5. 2015.

Spletni vir 2: Lokalna zgodovina pri družboslovnih predmetih v osnovni in srednji šoli; http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/crp/2008/crp_V5_0237_pocilo_p2.pdf, 14. 11. 2013.

Ethnology in primary school

As a scientific discipline taught in primary schools, ethnology and anthropology lag not only behind the other, more “traditional” subjects that teach social sciences and the humanities but also behind some of the elective classes that further extend and compliment the traditional ones. From the period when it was established as a scientific discipline taught at university level there have been several articles on ethnology in association with young people but texts exploring ethnological didactics are relatively rare. Due to various reasons, young ethnologists are either not well acquainted with possibilities of working with the young, do not have such opportunities, or simply do not create them. The reality, however, is not only black and white, and recently two projects associated with ethnology and cultural anthropology have been realized for young people.

In 1998, compulsory elective subjects were introduced in the Slovene primary-school curriculum; one of them was ethnology. The two ethnological courses taught in primary schools primarily explore the fundamental issues in the discipline and the questions associated with heritage and the way of life. Students learn about the basic concepts such as culture, heritage, identity, the nation, the people, and the methods of studying and preserving cultural heritage.

The two subjects, Encounters with Cultures and Lifestyles and Modernity and Heritage, were first taught in the 2003/2004 school year and were implemented by four schools, with a total of 85 students interested in ethnology. The highest number of students was in the 2007/2008 school year when as many as 527 students opted for both courses. Afterwards, their number declined, and in the 2014/2015 school year the subject Modernity and Heritage is no longer implemented in any school in Slovenia. The one titled Encounters with Cultures and Lifestyles is still taught at three schools with a total of only 26 students.

Emphasis on ethnology and anthropology in the primary (and secondary) education, either in the context of a “traditional” subject or within the context of cross-curricular connections, could in the long run have an immense impact on the horizon of young people and their openness to other cultures. Ethnological and cultural anthropological knowledge can importantly contribute to the eradication of many social prejudices and to a clearer understanding of local and global events and processes.

